

Наталія Матвеева,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Natalia Matveeva,

Candidate of Pedagogical Science, Assistant Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
nataliia.matveieva@pu.if.ua
ID orsid.org/0000-0002-8495-7074

УДК 371.011.31:371.14
ББК 74.04

**САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГА-ПОЧАТКІВЦЯ У ШКОЛІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ****SELF-FULFILLMENT OF THE TEACHER-BEGINNER AT SCHOOL:
PROBLEMS AND PROSPECTS**

У статті автор виокремлює основні чинники впливу на готовність педагога-початківця до подальшої професійної діяльності; визначає необхідні умови щодо реалізації практичної діяльності; наголошує на необхідності підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі.

Зокрема автор аналізує основні проблеми, що виникають на сучасному етапі у процесі самореалізації педагогів-початківців; розмежовує рівні професійного становлення педагога; акцентує увагу на потребі надання дієвої допомоги малодосвідченим педагогам з боку керівників навчального закладу, колег, громадськості, органів управління тощо.

У ході дослідження автор використовує низку методів, основними з-поміж яких є аналіз актуалізованих джерел, спостереження, анкетування, діагностування та інші. Зокрема дослідження дає підстави стверджувати, що найбільш актуальними на сьогодні з-поміж проблем, що виникають у практичній діяльності педагогів-початківців є розбіжність між вимогами до них з боку навчального закладу, колег і вихованців та реальними знаннями, отриманими у ВНЗ; низький рівень умінь і навичок чи повна їх відсутність у процесі вирішення педагогічних завдань; особистісні риси та якості, що гальмують безболісний процес становлення та самореалізації у професійній діяльності.

Порівнюючи реалії шкільного життя навчальних закладів України та досвід європейських закладів та організацій автор наводить приклади досягнення успіху щодо підготовки високопрофесійного, конкурентноспроможного фахівця; аналізує й визначає основні шляхи, методи та прийоми роботи зі спеціалістами, що дозволяють підвищити якість їх педагогічної діяльності та ефективність навчально-виховного процесу школи.

Ключові слова: педагог-початківець, професіоналізм, вища освіта, самовдосконалення, самореалізація, самоствердження, адаптація, підтримка, кваліфікація, досвід.

In particular, the author analyses the main problems arising at this stage in the process of self-novice teachers; distinguishes between levels of professional development of the teacher; emphasizes the need to provide effective assistance to inexperienced teachers by school leaders, colleagues, the public, governments and others.

In the study, the author uses a number of methods, the main among which is the analysis of updated sources, observations, surveys, diagnostics, and others. In particular, the study gives reason to believe that the most relevant today among the problems encountered in the practice of teachers beginners is the difference between the requirements to them by the university, colleagues and students and real knowledge acquired at university; low skills or complete lack thereof in the solution of educational problems; personality traits and qualities that impede the smooth process of formation and fulfilment in their professional activities.

Comparing the realities of school life in educational institutions of Ukraine and experience of European institutions and organizations author gives examples of success on the preparation of highly professional, competitive specialist; analyses and defines the ways, methods and techniques for working with specialists that improve the quality of their educational activities and effectiveness of the educational process of the school.

Keywords: beginner teacher, professional, higher education, self-improvement, self-realization, self-determination, adaptation, maintenance, qualification, experience.

В статье автор выделяет главные факторы влияния на готовность начинающего педагога к дальнейшей профессиональной деятельности; определяет необходимые условия для реализации практической деятельности; подчеркивает необходимость повышения качества профессиональной подготовки будущих специалистов в высшем учебном заведении.

В частности автор анализирует основные проблемы, возникающие на современном этапе в процессе самореализации начинающих педагогов; разграничивает уровни профессионального становления педагога; акцентирует внимание на необходимости оказания действенной помощи малоопытным педагогам со стороны руководителей учебного заведения, коллег, общественности, органов управления и т.п.

В ходе исследования автор использует ряд методов, основными среди которых являются анализ актуализированных источников, наблюдение, анкетирование, диагностирование и другие. В частности исследование дает основания утверждать, что наиболее актуальными на сегодняшний день среди проблем, возникающих в практической деятельности начинающих педагогов являются расхождения между требованиями к ним со стороны учебного заведения, коллег и воспитанников и реальными знаниями, полученными в вузе; низкий уровень умений и навыков или полное их отсутствие в процессе решения педагогических задач; личностные черты и качества, которые тормозят безболезненный процесс становления и самореализации в профессиональной деятельности.

Сравнивая реалии школьной жизни учебных заведений Украины и опыт европейских учреждений и организаций автор приводит примеры достижения успеха по подготовке высокопрофессионального, конкурентоспособного специалиста; анализирует и определяет основные пути, методы и приемы работы со специалистами, позволяющие повысить качество их педагогической деятельности и эффективность учебно-воспитательного процесса школы.

Ключевые слова: начинающий педагог, профессионализм, высшее образование, самосовершенствование, самореализация, самоутверждение, адаптация, поддержка, квалификация, опыт.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Реалії сьогодення засвідчують, що щасливе й стабільне майбутнє будь-якої країни світу узалежнюється освітнім рівнем її населення, за якого освіта постає гарантом успіху соціально-економічного, політичного, культурного процвітання держави, на чому наголошується у низці державних нормативних документів про освіту та у програмному документі ЮНЕСКО «Реформа і розвиток вищої освіти» (1995): «...на сучасному етапі жодна країна без підготовки спеціалістів на належному рівні ... не може забезпечити рівень прогресу, який би відповідав потребам і надіям суспільства, у якому економічний розвиток здійснюється з урахуванням необхідності забезпечення навколишнього середовища і супроводжується діяльністю з формування «культури світу» на основі принципів демократії, толерантності і взаємної поваги, іншими словами, забезпечується «сталий людський (гуманістичний) розвиток...» [6, с. 3]. За такого підходу на особливу увагу заслуговує педагогічна освіта, яку отримує майбутній фахівець: «...культура педагога полікомпонентна, необхідно і достатньо вбирає, по-перше, педагогічні потреби, здібності, уміння; по-друге, педагогічні уяву, мислення, емоційність, товариськість, художній талант; по-третє, педагогічний метод і стиль, по-четверте, загальний і педагогічний досвід...» [2, с. 10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми з означеної проблеми засвідчує про те, що вітчизняні дослідники неодноразово торкалися таких аспектів як: підготовка педагогів у педагогічних вищих навчальних закладах (І. Зязюн, В. Кузь, І. Прокопенко); професійної орієнтації, післядипломної освіти і адаптації (В. Бондар, О. Мороз, Є. Павлютенков, Р. Хмелюк); формування світогляду (Р. Арцишевський, С. Гончаренко); психолого-педагогічної підготовки (Г. Балл, В. Демиденко, О. Киричук, В. Семиченко).

Формування мети статті. Мета статті – виокремити основні проблеми сучасного педагога-початківця у процесі педагогічної діяльності, становленні та адаптації у професійному середовищі; визначити основні чинники впливу на готовність до подальшого професійного зростання та самовдосконалення; накреслити шляхи підвищення ефективності праці.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасна практика доводить, що посилюється невідповідність між об'єктивною роллю педагога, необхідністю підвищення його професійного рівня та реальним станом освітньої галузі, фактичним ставленням до неї. Так, найбільш поширеними проблемними рівнями, на яких виникають труднощі у молодих фахівців сьогодні є: 1) рівень державної підтримки, що передбачає створення належних умов, які слугуватимуть високоєфективній педагогічній діяльності, створенню генерації педагогів-професіоналів, нової еліти, плеяди науковців та громадських діячів, від яких у цілому залежить процвітання нації. 2) Особистісний освітній рівень молододосвідчених фахівців, що є показником якості підготовки до подальшої професійної діяльності, самоосвітньої роботи, професійної придатності та педагогічного покликання. 3) Психолого-методологічний рівень. 4) Інформаційно-комунікаційний рівень, на якому аналізуються особистісні та професійні якості, притаманні педагогу, відсутність яких призводить до труднощів у процесі практичної діяльності.

Попри всі суперечності, що виникають, залишається актуальною проблема адаптації, самоствердження, самореалізації у професійній діяльності педагога-початківця, який прагне по-новому працювати, змінювати стереотипи, створювати середовище співробітництва з вихованцями, є відкритим новим ідеям та рішенням. Слід зазначити, що соціум вимогливо ставиться до професіоналізму сучасних учителів – їх професійних знань, умінь та навичок; педагогічної культури; особистісних якостей. Особливо гостро це постає щодо молодих фахівців, професіоналізм яких проходить певний період становлення та розвитку, а, отже, потребує своєчасної дієвої допомоги. Так, приміром, видатний педагог В. Сухомлинський наголошував: «Молодий спеціаліст стає хорошим учителем, перш за все, завдяки обстановці творчої праці педагогічного й учнівського колективів» [4, с. 211]. Педагоги-початківці – певна вікова категорія осіб, які отримали кваліфікацію педагога, що виокремлюється відповідно до початку самостійної професійної діяльності (від 1 до 3-х років стажу) й,

здебільшого, потребує підтримки та допомоги з боку інших працівників навчального закладу чи досвідчених колег тощо [1]. Основну проблему у професійній діяльності таких спеціалістів складають: створення власного образу педагога та подальшої професійної діяльності; відсутність чіткого уявлення про професійні обов'язки; розрив між практикою та теорією; відсутність умінь і навичок професійного спілкування; занижена самооцінка; відсутність умінь і навичок класного керівництва, роботи з певними категоріями учнів, оцінювання знань школярів; ефект «аудиторії»; відсутність навичок раціонального поділу часу; проблеми із веденням шкільної документації; підвищена тривожність тощо.

Варто наголосити, що невдачі, які супроводжують фахівців-початківців у процесі діяльності, є поштовхом до сумнівів стосовно власної придатності щодо обраної професії, сил і покликання, співвідношення необхідних зусиль і заробітної платні тощо. Як показує практика, більшість педагогів звільняється з робочого місця саме у перші місяці професійної діяльності. Так, очікування педагогів-початківців від обраної професійної діяльності стосуються різних аспектів шкільного життя й умовно поділяються на: завищені («я добре навчалась у вузі, то ж проблем не може виникнути»); занижені («очікувала значно гіршого»); реалістичні («завжди знала чого очікувати»). За такого підходу слід виокремити характерні особливості періоду адаптації педагогів-початківців до професійної діяльності, основними з-поміж яких є: труднощі у спілкуванні з колегами, учнями; неготовність працювати з батьками; усамітнення у вирішенні проблем; невміння розв'язувати завдання, поставлені школою та часом; втрата власної цінності та зацікавленості до обраної професії; формування хибного уявлення про те, що «не допоможуть»; знецінення самої професії і себе у ній; поява зневіри, розгубленості, що призводять до дезадаптації та дезорганізації. Характерно, наприкінці першого року роботи у школі в учителів-початківців виникає цілісний образ діяльності, що продовжує формуватися упродовж подальших трьох років. Зокрема Б. Дьяченко виокремлює такі етапи у становленні та подальшому професійному розвитку педагогів: I етап – адаптація до професійної діяльності; II етап – становлення професійної самосвідомості (накопичення досвіду, подолання труднощів, активна самоосвіта, самовиховання, самореалізація); III етап – творче самовираження (опанування нового змісту освіти, форм і методів роботи, педагогічних технологій).

Професійне становлення фахівця тісно пов'язане з так званою професійною самосвідомістю, що є виявом вже сформованої на початок професійної діяльності особистісно-мотивованої потреби у необхідності свого професійного розвитку. З іншого боку, задля підвищення ефективності здійснення професійного зростання малодосвідчених педагогів необхідними є такі умови: організаційно-педагогічні (забезпечення вільного часу педагога-початківця для власного саморозвитку та самоосвіти); морально-психологічні (заохочення самоосвіти; належна підтримка у вирішенні проблем; підтримка ініціативи та активності педагога; виокремлення позитивного; виявлення та розвиток задатків, здібностей); матеріальні (створення системи кабінетів для самопідготовки та реалізації освітніх завдань педагога, кабінетів психологічного розвантаження; належне навчальне, методичне забезпечення; забезпечення засобами комп'ютерної техніки); санітарно-гігієнічні (організація спортивно-оздоровчої роботи; організація харчування) [3, с. 50].

Цікавим, на наш погляд, є досвід японських колег щодо створення комфортних умов для розвитку творчого потенціалу спеціалістів. Так, приміром, формування системи знань передбачає виокремлення таких базових груп залежно від їх впливу на конкурентоспроможність закладу: а) базові знання, що відповідають необхідному мінімуму, яким повинні володіти фахівці, але яких недостатньо для конкурентоспроможності на ринку праці; б) інноваційні знання, необхідні для досягнення лідерської позиції у професійній діяльності; в) специфічні знання, що формують конкурентний потенціал [5, с. 19]. Окрім того, оцінка управління людськими ресурсами у межах певної організації (закладу) може здійснюватися у такому форматі: а) у процесі планування персоналу; б) у процесі залучення нових працівників; в) у процесі утримання персоналу (співвіднесення необхідної кількості спеціалістів, кошти на їх утримання, плинність кадрів та ін.); г) у процесі розвитку (витрати на мотиваційні та програми розвитку персоналу); д) у процесі збереження кадрів (задля зменшення плинності, витрат на навчання, скорочення часу на контроль за діяльністю, створення позитивного іміджу) тощо. Такі позиції адміністрації закладу (організації) на протязі певного періоду часу дозволяють досягти ефективності управління людськими ресурсами, що включає планування необхідного кількісного та якісного складу працівників і завершується заходами щодо заохочення їх професійного зростання.

На наше переконання, слід звернути увагу на те, що на сьогодні актуальною є концепція закладу, що самонавчається, яка дозволяє поєднувати цілі особистості та організації, у якій вона професійно реалізується (П. Сенге) [5, с. 30]. Ідеї концепції організації, що самонавчається, слід розглядати не як кінцеву мету для досягнення, а як неперервний процес розвитку. Основними показниками, що вказують на здатність закладу до розвитку, розглядаються: затрати на дослідження та розробки; питома вага витрат на вдосконалення; упровадження інформаційних технологій; ресурси, виділені на розвиток; інвестиції у підготовку персоналу; витрати на підготовку персоналу на одного працівника; індекс задоволеності працівників; індекс довіри працівників до організації та багато інших. Ці та інші аспекти діяльності організацій за означеною концепцією П. Сенге засвідчують, що будь-який заклад володіє потенціалом для розвитку, однак лише той зможе досягти якісних змін, який особливу увагу приділяє розвитку кожного свого фахівця, його індивідуальних задатків, професійних умінь і здібностей. Освіта – гарант особистісного та професійного зростання, кожного, хто її здійснює систематично; це можливість отримати задоволення від виконання завдань, що висуває обрана

спеціальність. Проте реалії життя демонструють, що українській школі притаманна дещо інша система роботи з педагогами-початківцями, яка потребує подальшого удосконалення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. До педагога сьогодні висуваються особливі вимоги, що своєю чергою потребує високого інтелектуального, духовного, культурного, науково-методичного, професійного рівня. Доволі часто невідповідність наявної підготовленості до подальшої професійної діяльності, низький рівень знань, отриманих у ВНЗ, особисті якості та ін. відіграють вирішальну роль у продовженні чи завершенні щойно розпочатої педагогічної діяльності. Особливе значення у даному процесі відіграє дієва допомога з боку досвідчених колег, громадськості, державних органів у поєднанні з особистим прагненням педагога до подальшого самовдосконалення, самореалізації, самоствердження.

Передовий європейський досвід, напрацювання вітчизняних педагогів-практиків, керівників навчальних закладів, науковців віддзеркалюють ті основні аспекти, що слугуватимуть подоланню труднощів у процесі становлення та самореалізації педагогів-початківців. Означена проблема заслуговує на подальше вивчення та опрацювання.

1. Вища освіта України і Болонський процес: Навч. посібник / За ред. В.Г. Кременя. Авторський кол-тив: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубінко, І.І. Бабин. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2004. – 384 с.
2. Луговий В.І. Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку / За заг. ред. акад. О.Г. Морозова. – К.: МАУП, 1994. – 98 с.
3. Павлютенков Є.М., Крижко В.В. Організація методичної роботи / Є.М. Павлютенков, В.В. Крижко. – Х.: Вид. гр. «Основа», 2006. – 80 с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори у 5-ти т. / В.О.Сухомлинський. – К.: вид-во: «Радянська школа», 177. – Т. 3. – 670 с.
5. Сучасні концепції менеджменту: Навч. посібник / За заг. ред. Л.І. Федулової. – К.: Центр навч. літ-ри, 2007. – 342 с.
6. UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization) 19/Statistical Yearbook 1999. Paris.

Reference

1. Vyshcha osvita Ukrayiny i Bolons'kyu protses: Navch. posibnyk / Za red. V.H.Kremenya. Avtors'kyu kol-tyv: M.F.Stepko, Ya.Ya. Bolyubash, V.D.Shynkaruk, V.V.Hrubinko, I.I.Babyn. – Ternopil': Navchal'na knyha-Bohdan, 2004. – 384 s.
2. Luhovyy V.I. Pedahohichna osvita v Ukrayini: struktura, funktsionuvannya, tendentsiyi rozvytku/Za zah. red. akad. O.H.Morozova. – K.: MAUP, 1994. – 98 s.
3. Pavlyutenkov Ye.M., Kryzhko V.V. Orhanizatsiya metodychnoyi roboty / Ye.M.Pavlyutenkov, V.V.Kryzhko. – Kh.: Vyd. hr. «Osnova», 2006. – 80 s.
4. Sukhomlyns'kyu V.O. Vybrani tvory u 5-ty t. / V.O.Sukhomlyns'kyu. – K.: vyd-vo: «Radyans'ka shkola», 177. – Т. 3. – 670 s.
5. Suchasni kontseptsiyi menedzhmentu: Navch. posibnyk / Za zah.red. L.I.Fedulovoyi. – K.: Tsentrv navch. lit-ry, 2007. – 342 s.
6. UNESrO (United Nations Edutstational Stsientifits and Tsultural Organization) 19 / Statistitsal Yearbook 1999. Paris.

